

E. G. TURNER, **Greek Papyri**. An Introduction, Oxford (Clarendon Press), 1968, σελ. IX+220.

Είχε παρέλθει μία πεντηκονταετία ἀκριβῶς ἀπὸ τότε ποῦ εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ἡ μνημειώδης Einführung in die Papyguskunde ¹ τοῦ W. Schubart, ἐνῶ κατὰ τὸ μακρὸν αὐτὸ χρονικὸν διάστημα αἱ παπυρολογικαὶ ἔρευναι εἶχον προσκομίσει πλεῖστα ὅσα νέα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἦσαν τότε ἐντελῶς ἄγνωστα εἰς τὸν Γερμανὸν φιλόλογον. Ὁ καθηγητὴς κ. Turner, εἰς ἐκ τῶν πλέον διακεκριμένων παπυρολόγων τοῦ καιροῦ μας ², ἠθέλησε μὲ τὸ βιβλίον του αὐτὸ νὰ προσφέρῃ μίαν νέαν ἐμπεριστατωμένην εἰσαγωγὴν εἰς τὸν κλάδον τῆς παπυρολογίας καὶ νὰ παράσῃ οὕτω τὴν δυνατότητα εἰς πάντα ἐνδιαφερόμενον «to bind his way about an elusive branch of study, and make his exploration of the originals both more fruitful and more interesting» (σελ. 1).

Ὡς ἀναφέρει καὶ εἰς τὸν πρόλογόν του ὁ συγγραφεὺς, τὸ ἐγχειρίδιον αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ ἀπλοῦν σύλλαβον παπυρολογικῶν ἐπιτευγμάτων, ἀλλ' ἀντιθέτως ἕνα ὁδηγὸν παρέχοντα τὰς βασικὰς γνώσεις αἰτινες ἀπαιτοῦνται, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ κινηθῇ κανεὶς εἰς τὴν ὄχι καὶ τόσον προσιτὴν περιοχὴν τῆς παπυρολογίας.

Εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου (σελ. 1—16) ἐπιχειρεῖται μία σύντομος ἀναδρομὴ εἰς τὴν ἱστορίαν χρησιμοποιήσεως τοῦ παπύρου ὡς ὕλικου γραφῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ πάπυρος εἰσήχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα περὶ τὰ μέσα τοῦ 7ου π. Χ. αἰ., ἐνῶ τὸ ἀρχαιότερον παπυρικὸν κείμενον ³ ποῦ κατέχομεν ἀποδίδεται εἰς ἐποχὴν κατὰ μίαν ἑκατονταετίαν προγενεστέραν. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ μέθοδος παρασκευῆς τοῦ παπυρικοῦ φύλλου γραφῆς, ἥτις προϊόντος τοῦ χρόνου διήρχετο ἀλλεπάλληλα στάδια βελτιώσεως, ὡς ἐπίσης καὶ ὁ τρόπος δημιουργίας τῶν ἐκ παπύρων κωδίκων.

Εἰς τὰ ἐπόμενα δύο κεφάλαια (σελ. 17—41) ἀπαριθμοῦνται αἱ κατὰ καιροὺς ἀνακαλύψεις παπύρων ὑπὸ εἰδικῶν καὶ μὴ, καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρονται αἱ ὀργανωμέναι ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι ὑπὸ διαφόρων ἰδρυμάτων καὶ πανεπιστημιακῶν κέντρων.

Τὰ ἐν τῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ (σελ. 42—53) διαλαμβανόμενα ἀφοροῦν εἰς τὴν συμβολὴν τῶν διαφόρων τοποθεσιῶν τῆς Αἰγύπτου εἰς παπυρολογικὰ εὐρήματα, ἐνῶ τὸ ἐπακολουθοῦν πέμπτον κεφάλαιον (σελ. 54—73) παρέχει πολυτίμους

1) Ἠξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν Βερολίνῳ τὸ 1918.

2) Ὁ κ. Turner ἔχει ἐπιδοθῆ ἀπὸ τριακονταπενταετίας καὶ πλέον εἰς τὰς παπυρολογικὰς ἔρευνας ὡς νεαρὸς καθηγητὴς παρηκολούθησε τὸ 5ον Διεθνὲς Παπυρολογικὸν Συνέδριον, λαβὼν χώραν ἐν Ὁξφόρδῃ τὸ 1937, ἔνθα ἀντελήφθη καλλίτερον τὴν τεραστίαν σημασίαν τῆς Παπυρολογίας εἰς τὴν ἐν γένει σπουδὴν τῶν ἀρχαιογνωστικῶν ἐπιστημῶν. Εἰς τὴν μνημειώδη σειρὰν ἐκδόσεων τῶν παπύρων τῆς Ὁξυρύγχου, τὴν ὁποίαν πραγματοποιεῖ ἡ Egypt Exploration Society τοῦ Λονδίνου φαίνεται ἡ ἐπίμοχος ἐργασία τοῦ κ. Turner. Βλ. Part XXV (1959)· XXVII (1962)· XXXI (1966) καὶ XXXIII (1968).

3) Εὐρέθη εἰς ἕνα πηλίκιον παρὰ τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν καὶ εἶναι εἰς γλῶσσαν Ἑβραϊκὴν.

πληροφορίας σχετικῶς μὲ τὴν διαδικασίαν ἐκδόσεως παπυρικῶν κειμένων, φιλολογικῶν καὶ μῆ,

Εἰς τὸ ἕκτον κεφάλαιον (σελ. 55—96) ὁ συγγραφεὺς μᾶς πληροφορεῖ ποῖοι ἦσαν οἱ κάτοχοι παπύρων, εἰς ποῖον ποσοστὸν ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλληνορωμαϊκῆς Αἰγύπτου ἠδύνατο νὰ γράφῃ καὶ νὰ διαβάσῃ, ποίους ἐνδιέφερον κυρίως οἱ φιλολογικοὶ πάπυροι, διὰ ποίους προωρίζοντο τὰ ἀντίγραφα καὶ τέλος ποῖα ἦσαν τὰ ἐν τοῖς παπυρικοῖς κειμένοις ἀναφερόμενα πρόσωπα.

Εἰς τὰ τρία τελευταῖα κεφάλαια (σελ. 97—171) συζητοῦνται τὰ ἐκδοτικὰ προβλήματα, ἅτινα ἤγειραν τὰ παπυρικὰ εὐρήματα κατὰ τὰς ἐκδόσεις τῶν μεσαιωνικῶν χειρογράφων. Τὸ βιβλίον κλείουν : α') πίναξ τῶν κυριωτέρων ἐκδόσεων παπύρων συνοδευομένων ὑπὸ τῶν καθιερωμένων βραχυγραφικῶν των ἐνδείξεων, β') ὀκτὼ διαφωτιστικαὶ εἰκόνες καὶ γ') χάρτης τῆς Αἰγύπτου μὲ τὰς διαφόρους τοποθεσίας παπυρικῶν εὐρημάτων.

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Turner δὲν ἐνδιαφέρει μόνον τὸν στενὸν κύκλον μελετητῶν καὶ ἐκδοτῶν παπύρων ἀλλὰ καὶ πάντα φιλομαθῆ, ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ κατατοπισθῇ ἐπὶ τοῦ κλάδου τῆς Παπυρολογίας καὶ τῆς σχέσεώς του μετὰ τῶν ἄλλων ἀρχαιογνωστικῶν ἐπιστημῶν. Ὁ συγγραφεὺς ἐκλαϊκεύει μὲ ἀπαράμιλλον τρόπον πλούσια ἀποθέματα μιᾶς μακροχρονίου πείρας καὶ τὰ προσφέρει μὲ ὑποδειγματικὴν σαφήνειαν.

Δὲν θὰ ἦτο περιττὴ ἡ ὑπογράμμισις ἐνταῦθα μερικῶν σπουδαίων παρατηρήσεων τοῦ κ. Turner, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ ληφθοῦν σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν, εἰδικῶς ὑπὸ τῶν νέων παπυρολόγων καὶ ἐκδοτῶν κλασσικῶν κειμένων :

1. Ἡ φιλολογικὴ [κριτικὴ] ὑποτιμᾶ πολλάκις ἐπικινδύνως τὴν ἀξίαν τῶν φιλολογικῶν παπύρων, ἐνῶ οὗτοι δύνανται πολλάκις νὰ συμβάλουν ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν ἀποκατάστασιν πλείστων χωρίων ἢ τὴν ἐξάλειψιν ἀρκετῶν *lacunae* ἐξ ἄλλων τοιούτων.

2. Φαίνεται ἀπολύτως δικαία ἡ μομφὴ τοῦ κ. Turner κατὰ τῶν παπυρολόγων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἀρέσκονται νὰ συνάγουν γενικευτικὰ συμπεράσματα καὶ νὰ ἐκφράζουν ταῦτα εἰς κάθε εἶδος παπυρικοῦ εὐρήματος, ἀδιαφοροῦντες διὰ τὸν χρόνον συγγραφῆς καὶ τὸν τόπον προελεύσεώς του.

3. Οἱ μὴ φιλολογικοὶ πάπυροι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐρμηνευθοῦν ἀποκεκομμένοι ἀπὸ τὸ χρονικὸν καὶ τοπικόν των περιβάλλον.

4. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ἰδιαιτέρως ἡ ἄποψις τοῦ κ. Turner διὰ τὴν ἀξίαν τῆς Νεοελληνικῆς γλώσσης, ὅσον ἀφορᾷ πολλάκις εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ἐννοίας ἐνίων δυσκόλων λέξεων καὶ φραστικῶν διατυπώσεων (σελ. 59).